

MustonenFest

“L’Amore per Elvira” – Antonio Vivaldi kantaadid ja sonaadid

Vanamuusika ansambel

LA SERENISSIMA

(Suurbritannia)

Mhairi Lawson (sopran), Adrian Chandler (kunstiline juht, viiul)

Gareth Deats (tšello), Thomas Dunford (theorb)

Joseph McHardy (klavessiin, orel)

L 1. veebruar kell 18 Tallinna raekoda

Antonio Vivaldi (1678–1741)

Sonaat viiulile, tšellole ja *basso continuo*le c-moll, RV 83

Allegro

Largo

Allegro

Kantaat "Tremori al braccio" sopranile ja *basso continuo*le, RV 799

Retsitatiiv: "Tremori al braccio"

Aaria – *Andante*: "Quando chiami dolce, e cara"

Retsitatiiv: "Ah nò, mia cara Elvira"

Aaria – *Largo*: "Quello che senti, ò bella"

Sonaat "Graz" (nr 3) viiulile ja *basso continuo*le D-duur, RV 11
(rekonstruktsioon Adrian Chandler)

Largo

Allegro

Largo

Allegro

v a h e a e g

Kantaat "Elvira, anima mia" sopranile ja *basso continuole*, RV 654

Retsitatiiv: "Elvira, anima mia"

Aaria – *Larghetto*: "Partirò, ma vedrai quanto"

Retsitatiiv: "Passo al rogo fatal "

Aaria – *Allegro non molto*: "Pupille vaghe"

Sonaat "Graz" (nr 2) viiulile ja *basso continuole* h-moll, RV 37

(rekonstruktsioon Adrian Chandler)

Largo

Allegro

Largo

Allegro

Kantaat "Lungi dal vago volto" sopranile, viiulile ja *basso continuole*, RV 680

Retsitatiiv: "Lungi dal vago volto"

Aaria – *Largo*: "Augelletti, voi col canto"

Retsitatiiv: "Allegrezza, mio core"

Aaria – *Allegro*: "Mi stringerai sì, sì"

Kantaat "Tremori al braccio" sopranile ja basso continuele, RV 799

Recitativo:

*Tremori al braccio e lagrime sul ciglio,
sospiri al labbro, al volto mio pallore
in sua muta favella
parlan teco, o mia bella, ed à quel core
che quest'anima adora
l'avviso del mio amor non giunse
ancora?
Perché le mie catene
so strascinar con arte, acciò il rumore
non si senta de' ceppi
che mi stringono il core,
il ciglio del mio ben non le rimira;
e perché tace il labbro,
Amor sen'ride e non m'intende Elvira.*

Aria

*Quando chiami dolce e cara
quell' aurette che respiri,
tu favelli a' miei sospiri
ma quel core non lo sa.
Perché sono le rugiade
che tu baci su l'erbette
sconosciute lagrimette
non m'impetrano pietà.*

Recitativo

*Ah no, mia cara Elvira,
ch'una fiamma sì grande
sepolta non può star nell'alma mia.
Io t'amo, ed è sì forte
questo puro amor mio
che se di te non penso,
o che vivo non sono, o non son io.*

Aria:

*Quello che senti, o bella
schezare intorno al sen
è figlio del mio amor
è un mio sospiro.*

*Ti priega, e pur non sa
s'amore o crudeltà
speri dal tuo bel cor
il mio martiro.*

Retsitiativ:

Mu värisevad käed, pisarad mu silmis,
ohked mu huulil, mu kahvatud palged,
oma tummas pöördumises
kõnelevad sinuga, mu arm,
ja kas pole mu armusõnum veel jõudnud
südameni, mida see hing nii armastab?
Kuid ma tean, kuidas kanda
oma ahelaid nii osavalt,
et keegi ei kuule nende kõlinat
kui ümbritsevad mu südant nad,
mu armsama silmad ei märka neid;
ja kuna mu huuled on suletud,
naerab Amor ja Elvira mind ei kuule.

Aaria:

Kui armsalt magus tundub sulle õhk,
mida hingad sa,
siis räägid ühist keelt mu hingega,
kuid su süda teadmatuses veel.
Kuna kastepiisad,
mida suudled õrnal murul,
pisaratena on tundmatud,
ei vabanda need mind.

Retsitiativ:

Ah ei, mu armas Elvira,
See kirg nii suur
maetuna mu hinge ei saa jääda.
Ma armastan sind ja nii tugev
on mu puhas armastus,
et kui sinust ma ei mõtle,
ma pole enam elus või
see pole enam mina.

Aaria:

Mida tunned sa, mu armsaim,
kui oma rüpes hellitad
minu armastuse last,
need on mu ohked.

Ta anub sult armu ja teab,
seda pole, kui loodab
armastust või julmust su armsalt südamelt.
Sa oled mu piin.

Kantaat "Elvira, anima mia" sopranile ja basso continuole, RV 654

Recitativo:

*Elvira, anima mia,
mirami, se lo puoi,
nunzio di meste note a gl'occhi tuoi.
Non più vedrai Fileno,
de' più teneri affetti
tra li soavi lacci,
tra il mormorio de' baci ebro di gioia,
a riposarsi in seno.
Forz'è di rio destino
Ch'io parta, ch'io ti lasci e vada altrove,
Senza poterti dir quando né dove.*

Aria:

*Partirò, ma vedrai quanto,
bell'Elvira, dal mio pianto
sia il dolor del mio partir.*

*Senza te, gioia amorosa,
la mia vita è più penosa
d'ogni barbaro martir.*

Recitativo:

*Passo al rogo fatal e son già cinto
di tormenti e d'affanni. O cara Elvira
mira, pietosa mira
ancor per un momento
nel specchio de' miei lumi il mio tormento.
Prendi l'ultimo bacio
con quello stesso ciglio
che da bocca languente
del padre moribondo il sugge un figlio.*

Aria:

*Pupille vaghe,
bellezza amata,
alma adorata,
Elvira, addio.*

*Parto, ma resta
doglia funesta
nell'afflitto mio sen e nel cor mio.*

Retsitatiiv:

*Elvira, mu hing,
vaata mind, kui suudad,
sest kurbust toon su silmesse.
Ei näe sa enam Filenot
õrna armastuse kütkeis,
kõige magusamas vangistuses,
joobununa suudlustest ja rõõmust,
puhkamas su rüpes.
Kurja saatuse sunnil
pean lahkuma, pean jätma sind ja minema,
ilma et saaksin öelda, kuhu või millal.*

Aaria:

*Ma lähen ja mu pisaraist sa näed,
armas Elvira, kui suur
on minu lahkumisevalu.*

*Ilma sinuta, mu armastuse rõõm,
mu elu on vaid piin,
täis barbaarset kannatust.*

Retsitatiiv:

*Ma lähen tuleriidale ja mu ümber juba kõikjal
piin ja kannatused. Oh, kallis Elvira,
vaata, vaata kaastundes
mõneks viivuks veel
mu silmade peeglist paistvat valu.
Võta vastu mu viimne suudlus
sama ilmega,
kui nõrkenud huuli
surev isa pakub pojale.*

Aaria:

*Oh kaunid silmad,
armastatud ilu,
mida jumaldan,
Elvira, hüvasti.*

*Ma lahkun, kuid jääb
valu kohutav
nii rõhuma mu hinge ja mu südant.*

“Lungi dal vago volto” sopranile, viiulile ja basso continuele, RV 680

Recitativo:

*Lungi dal vago volto
della mia bella Elvira
viver non posso. Oh Dio!
E pur crudo destin per mio tormento
or mi condanna a pascolar l'armento.
Ma qual da lungi ammira
non distinta beltade il guardo mio
pastorella che viene?
Temo d'errar, mi perdo,
corro, mi fermo, rido, sospiro ad un,
ardo, gelo, contento e tormentato.
Mi sembra alla divisa,
non mi par al semblante;
deh per pietade Amor,
amico cielo,
sciogli dal mio bel sol la nube, il velo.*

Aria

*Augelletti, voi col canto
queste selve impregiosite,
ed io posso sol col pianto
consolare il mio dolor.
Fate voi che dolce incanto
con amor o con pietade,
chiami al bosco il mio tesoro.*

Recitativo:

*Allegrezza, mio core,
ch'al fin giunse alla meta
l'avida mia pupilla:
ti riconosco, o bella,
ti riveggio, mio bene,
t'abbraccio, pastorella.
Perdona, o cara, d'miei sospiri affetti,
perché errante pastor veder non suole
tra queste ombrose frondi aperto il sole.*

Aria

*Mi stringerai sì, sì,
non partirai più no.
Bella, ti rapirò se il cor non cede.*

*Avvinto al tuo bel sen
ti giuro, amato ben,
che mai ti mancherò d'amor e fede.*

Retsitiativ:

Nii kaugel su armsast näost,
mu kaunis Elvira,
ma elada ei suuda. Oh, Jumal!
Kuri saatust on mu piinamiseks
saatnud mind karja valvama.
Kuid kes on see karjuseneiu, kes tuleb
minu poole, kelle ilu õrnad jäljed
kutsuvad mu pilku kaugusest?
Ma kardan, et teen vea, eksin teelt,
ma jooksen, ma peatun, ma naeran, ma ohkan,
ma põlen, ma külmun, olen õnnelik ja piinlen.
Ta riided kui karjuseneiu,
ta kaunid palged mitte;
halastuse nimel, Amor,
taevane sõber,
mu armsa päikese eest põleta pilvede loor.

Aaria:

Väikesed linnud, oma lauluga te
selle metsa eriliseks muudate,
kuid mina ainult pisaratega
võin oma valu lohutada.
Kas on see magus lummus
armu või halastuse nimel,
metsas vastust hüüa, mu aare.

Retsitiativ:

Oh rõõmusta, mu süda,
sest mu igatsev pilk
oma aarde on lõpuks leidnud:
ma tunnen sind, mu kaunike,
su poole pööran silmad taas, mu arm,
sind embuses hoian, mu karjuseneiu.
Andesta, armsaim, mu imestavad ohked,
ekslevad karjused harjunud pole,
et hämaras orus näha päikesesära.

Aaria:

Sa hoia mind, jah, jah,
ära iial enam jäta mind, ei.
Mu kaunitar, sind hoian, kui mu süda ei lõhke.
Peidus sinu kaunis rüpes
sulle vannun, mu armsaim,
ei vea sind enam iial alt, nii armus kui
truuduses.

Antonio Vivaldi, kelle hüüdnimi oli “punane preester” (punase juuksevärvi tõttu), oli lähedalt seotud Venezias tegutsenud Ospedale della Pietàga. Venezia *ospedaled* olid heategevuslikud haridusasutused, kus kanti hoolt orvuks jäänud ja hüljatud laste, peamiselt tütarlaste eest. Nende õpetamine andis institutsioonile sissetuleku ning samas kindlustas neile ühiskonnas olulise positsiooni. Sel põhjusel kujunesid mitmed *ospedaled* mainekateks konservatooriumiteks ning olid ooperimaailmas ilma-tegevate lauljate kasvulava.

Vivaldi astus oma isa, professionaalse viiuldaja ja virtuoosi jälgedes ning tegutses Pietàs keelpilliõpetajana alates 1703. aastast kuni surmani. Ta kirjutas noortele muusikutele väga palju uut muusikat. Samas lubas Vivaldi endale loomingulisi puhkepause, et tegutseda Põhja-Itaalia ning Habsburgide õukondades ning ooperimajades.

1740. aastal siirdus ta Viini tõenäoliselt sooviga komponeerida seal mõned ooperid, kuid tema plaani nurjas Charles VI surm sama aasta oktoobris. Vivaldi suri Viinis aasta hiljem, ta maeti kerjusena, kuigi oma kõrghetkil oli tal tõenäoliselt märkimisväärselt kõrge teenistus.

Vivaldi loomingulise pärandi üle on suhteliselt raske otsustada, ta kirjutas umbes 500 instrumentaalkontserti, üle 90 kantaadi, umbes 50 ooperit (neist pooled on säilinud ühel või teisel kujul), kantaate, sere-naade ning vähesel määral vaimulikku muusikat. Vivaldi teadis, kuidas tegutseda Itaalia ja Põhja-Euroopa muusikakirjastuse turul. Samuti ei olnud talle võõras barokiajastul laialt levinud muusika arranžeerimine. Vivaldi konkurendid heitsid talle tihti ette toretsevat ja stereotüüpset stiili. Samas õppis Vivaldi loomingust Johann Sebastian Bach ning seadis mitmed tema teosed klahvpillile. 1752. aastal pidas Johann Joachim Quantz oma traktaadis vajalikuks Vivaldit kiita kontserdivormi uuendamise eest.

Adrian Chandler kavast Antonio Vivaldi “L’Amore per Elvira”

Antonio Vivaldi loominguga taasavastamise saaga on kestnud nüüd juba üle saja aasta ning selle aja jooksul on muusikasõpradel olnud võimalus heliloojat ja tema loomingut veidi paremini tundma õppida. Kõige rohkem tähelepanu pälvivad jätkuvalt Vivaldi kontserdid, kuid tänu plaatide salvestamisele avastab üha rohkem kuulajaid enda jaoks erakordse veneetslase

vaimulikku muusikat ning oopereid. Vivaldi kirjutas sopranile ja aldile üle neljakümne kantaadi ning selle osaga tema loomingust ei ole muusikateadlased ja muusikud veel põhjalikult tegelenud. Vivaldi kantaatides on minu meelest selgelt näha helilooja meisterlikkus.

Vivaldi kantaadid valmisid tõenäoliselt Mantua õukonnas, kus Vivaldi oli seotud Maestro di Capello di Camera ametiga. Vivaldile tõi tuntuse 1711. aastal trükitud ilmunud kontsertide kogumik "L'estro armonico". Peagi debüteeris ta ooperiga "Ottone in Villa" (RV 713) provintsilinnas Vicenzas. Venezias telliti temalt mitmeid teoseid ajavahemikul 1714–1718. Üllatuslikult sai noor helilooja tööd Mantua õukonnas. Vivaldi juhtis seal Capella di Camera tegevust ning tõenäoliselt alustas kantaatide loomist. Mantua õukonnas tegutsemise aegu valmisid Teatro Comico karnevalihooajaks 1718/1719 ooperid "Teuzzone" (RV 736) ja "Tito Manlio" (RV 738). Vivaldi patroon oli Philipp von Hessen Darmstadt (1671–1736), kes oli võidelnud inglaste poolel Hollandis aastail 1691–1692. Tõenäoliselt oli tegemist peene härrasmehega, kel oli kallis maitse. Vivaldi kantaadid olid tõenäoliselt kirjutatud kitsale õukondlaste ringile, kes osalesid teostes Arkaadiast inspireeritud pseudonüümide all. Samasugust lähenemist kohtame juba Vivaldi teoses "Serenatas a quattro voci" (RV 692), kus patroon esineb Daliso nime all ning tema tütar Eurilla kujul.

Vivaldi kantaatidest tõuseb esile Elvira tegelaskuju. Võimalik, et Vivaldi komponeeris kolmest kantaadist koosneva ühtse loo. Kantaadis "Tremori al braccio" (RV 799) on peategelane (hiljem selgub, et tema nimi on Fileno) piinatud vaikivast armastust Elvira vastu, mille ta alles kantaadi finaalis suudab üles tunnistada. Teises kantaadis "Elvira, anima mia" (RV 654) kurdab Fileno Elvirale, et peab lahkuma armastatust mõneks ajaks ning palub enne lahkumist viimast suudlust. Viimases kantaadis "Lungi dal vago volto" (RV 680) seirab naasnud Fileno Elvirat eemalt ning ühineb armastatuga lõpetavas rõõmsas aarias.

Alles hiljuti oleks kolme kantaadi esitamine osutunud võimatuks. Kantaadi "Tremori al braccio" taasavastas Oliver Fourés alles 1999. aastal Viinis Gesellschaft der Musikfreundest. See on imeline triloogiat avav kantaat. Meisterlikult kõlavad Fileno värisevaid käsi kirjeldavad trillerdavad kaheksandikud ning retsitatiivi harmooniline plaan on väga inspireeriv.

Vivaldi viis sonaati viiulile ja tšellole avastati Grazi arhiivist. Bassi partii puudumise tõttu on teoste esitamist üldiselt välditud. Kolm sonaati on säilinud teistes allikates natukene teisenenud versioonis. Esimese sonaadi (RV 4) avaosa leiame Johann Georg Pisendelile pühendatud sonaadist (RV 2). Neljanda sonaadi kolm osa on olemas ka "Udines" ja "Civiale del Friulis" (RV 7a). Viienda sonaadi kolm osa leiame Manchesteri üheksandast sonaadist (RV 17a). Teise ja kolmanda sonaadi kohta puuduvad teised allikad, seetõttu on käesolevaks ettekandeks rekonstrueeritud vivaldilikud bassipartiid.

Vivaldi esitles Manchesteri sonaate kardinal Ottobanile tõenäoliselt 1726. aastal, kuigi viis sonaati kaheteistkümnest teosest valmisid arvatavasti varem ning on kirjutatud samal ajal Grazis säilinud teostega. Üks sonaadidest on kirjutatud tõenäoliselt Pisendeli tellimusel aastatel 1716/1717. Grazi sonaadid on ilmselt valminud ajavahemikus 1716–1720 ning nende ja nn Elvira kantaatide vahel on jahmatavaid sarnasusi.

Viimaste muusikateaduslike uurimiste taustal võib oletada, et barokkviiuli sonaatide saadet esitati tavaliselt klavessiinil või tšellol. Sonaatide pealkiri viitab küll ainult tšellole, aga meie eelistame ajastule sobilikku mitmekesisemat instrumentaariumi, milles mängivad tšello, klavessiin ja kitarr või theorb.

Viimaks peatume Vivaldi sonaadil viiulile ja *cello obbligato*le, mis on erinevalt eelnevalt käsitletud teostest säilinud terviklikul kujul. Vivaldi kirjutas samasugusele koosseisule ka kontserte. Erinevalt viiulisonaatidest leiame siit Vivaldi kontsertidest tuttava kolmeosalise jaotuse ning teose esimeses osas kasutab ta lihtsustatud moel isegi *ritornello* vormi, enne kui ta naaseb tavalisema kaheose vormikäsitluse juurde sonaadi teises ja kolmandas osas. (samasugust lähenemist leiame kammerkontserdis plokkflöödile, kahele viiulile ja keelpillidele a-moll, RV 108).

Mõneti see ei üllata, et Vivaldi kontserdivormi kujundajana lisab iseloomulikke elemente sonaadi ülesehitusse. Teisalt tundis Vivaldi kindlasti hästi 1660.–1690. aastail Venezias valminud trionsonaatide kolmeosalist sonaadivormi.

Mirje Mändla

Ansambel La Serenissima loodi 1994. aastal eesmärgiga tuua ettekandele Antonio Vivaldi teos "La sena festeggiante". Kollektiivist on kujunenud üks tunnustatumaid Antonio Vivaldi ja tema kaasaegsete itaalia heliloojate loomingu interpreteerijaid.

Alates esimese albumi ilmumisest 2003. aastal on La Serenissima pälvinud oma Avie Labeli plaadimärgi all ilmunud salvestuste eest rahvusvaheliselt kiitvaid hinnanguid mainekates väljaannetes, nagu Gramophone Magazine, The Sunday Times, BBC Music Magazine, jt. 2010. aasta oktoobris nimetas ajakiri Gramophone ansambli kaheksanda albumi, "Vivaldi: The French Connection", kuu parimaks instrumentaalmuusika plaadiks barokkmuusika vallas (aastail 2008 ja 2009 olid ansambli varasemad salvestused nomineeritud nimekirjas). Viimati mainitud albumi leiame Forbes Listi 2013 nimekirjast. 2011. aastal välja antud järke "Vivaldi: The French Connection 2" on kriitikud nimetanud silmi avavaks ja läbivalt kõrvu paitavaks salvestuseks. Album nomineeriti Gramophone 2012 auhinna. Ansambli järgmine plaat "Venice by Night" jõudis aastal 2012 Inglismaa klassikalise muusika plaadimüügi esikümnesse. 2013. aasta juulis ilmus album "Vivaldi: A Tale of Two Seasons".

La Serenissima repertuaaris on kesksel kohal Vivaldi üks populaarsemaid teoseid "Aastaajad". Ansambel on tuntud Vivaldi vähetuntud teoste lavaletoomise poolest. Näiteks on nad esitanud Vivaldi oopereid "Ottone in villa", "Giustino", "Tito Manlio", "La Fida Ninfa", "Catone in Utica" ja "L'Olimpiade" ning ka harva kõlavat instrumentaalmuusikat ning suur osa sellest on jõudnud plaatidele. Lisaks tuuakse ettekandele teiste heliloojate loomingut, näiteks Albinoni "Il nascimento dell'Aurora" ja Caldara vaimulikku vokaalmuusikat.

La Serenissima on esinenud Inglismaa tuntud festivalidel, nende seas on Beverley, South Banki ja Yorki varajase muusika festivalid, the Bath Bach, Bath International, Buxton, Cambridge Summer, Chelsea'i, Cheltenhami, Lichfieldi ja Warwicki festivalid, ja kontserdisaalid nagu St George's Bristol, Snape Maltings, Cadogan Hall, Queen Elizabeth Hall ja Wigmore Hall. Ansambel on andnud kontserte ja saanud head vastukaja Belgias, Lirimaa, Iisraelis, Itaalias, Maltal, Mehhikos ja Hispaanias.

La Serenissima repertuaari toimetab ansambli kunstiline juht Adrian Chandler, toetudes oma tegevuses käsikirjadele ning trüki ilmunud allikmaterjalile. Tänu sellisele pühendumisele haruldasele ja erilisele itaalia muusikale on tegemist unikaalse kooslusega barokkansamblite seas. La Serenissima 2012. aasta tegevusest võiks esile tuua kontserdi Wigmore Hallis ning ooperi "L'Olimpiade" etendused Bathis, Buxtonis, Londonis ja Iisraelis ning Madridis vahendas raadio otseülekandena. 2013. aastast võiks esile tuua Vivaldi ooperi "Ottone in villa" Inglismaa esiettekannet Buxtoni festivalil ning kontserditurneed uue programmiga "Vivaldi – a tale of two seasons". La Serenissima tegevust koordineerib Andrew Strange agentuurist Worldwide Artists.

